

Pojetí pravé skutečnosti v janovských spisech

Ladislav Hejdánek

- ◆ fragment | poznámky, česky, vznik: 8. 12. 1954 – 20. 2. 1955
- ◆ fragment | notes, Czech, origin: 8. 12. 1954 – 20. 2. 1955

Otázkou, kterou se hodláme zabývat, je legitimnost filosofického přístupu k biblickým knihám, legitimnost jejich filosofického rozboru a zpracování.

Na prvním místě musíme prozkoumat, zda vůbec takový přístup není vyloučen zvláštním charakterem oněch knih, které by se mu prostě neotevřely a které by se mu ukázaly případně jako cosi docela jiného, než čím opravdu jsou.

Dále nám bude podrobit rozboru, nakolik jsou v bibl[ických] knihách nějaké filosof[ické] motivy a struktury a jak daleko sahá jejich význam.

Konečně bude třeba zjistit, zda je možné nějaké filosofické tlumočení bibl[ických] textů a nakolik je žádoucí f[iloso]fické navázání na některé f[iloso]fické prvky v nich.

Abychom tedy především mohli přistoupit k prvnímu bodu, musíme si nejprve objasnit, co to je filosofie a co to je f[iloso]fický přístup.

Tedy především je pro f[iloso]fii charakteristické, že odmítá vycházet z definitivních předpokladů. Nechci tím říci, že je myšlením bez předpokladů; takové myšlení prostě neexistuje. Ale ať už v dané chvíli předpokládá f[iloso]fický přístup cokoli, je to vždy předpoklad jenom metodický, který může být a pravidelně také bývá podroben revizi, kontrole, prostě reflexi.

Neuznává tedy bez předchozího zdůvodnění za platné nic, co by se třeba sebevíce a naléhavěji za platné a závazné prohlašovalo. Odmítá přistupovat k biblickým knihám jako k něčemu, co je závazné pro vlastní f[iloso]fický postup. Teprve v průběhu postupu může uznat některé věci za platné, a to vždy na základě určitých důvodů.

To ovšem nikterak neznamená, že se f[iloso]fie vůbec nedá angažovat, že zůstává v pozici chladného zkoumatele a nezaujatého pozorovatele. Naopak, angažuje se stále více, ale kriticky, tj. po kritice a kritickém zhodnocení, a při tom ustavičně volnou ponechává cestu nové reflexi, která může zamířit znovu i na to, co už jednou bylo uznáno za platné a závazné.

Za druhé je pro f[iloso]fii charakteristický její antropismus. Od člověka a odnikud jinud vychází a k člověku a nikam jinam míří. Tím jsou vyznačeny její přednosti i nedostatky, její síla i její slabiny a slabost.

Přistupuje-li k bibl[ickým] knihám f[iloso]fie, přistupuje k nim člověk. Je tu nejprve člověk, který něco od bible chce, který tam něco hledá, který čeká konkrétní pomoc. Často se zdůrazňuje, že tazající se dostane odpověď, která ruší jeho otázku, která je napříč, která *de facto* postaví nad onou otázkou novou otázku a s tím zároveň postaví do otázky i samotného tazatele. To se dobře může stát i v našem případě. Jakmile však se vyžaduje předchozí uznání některých skutečností, pak f[iloso]fie protestuje. To pak jsou výsady, privilegia, a f[iloso]fie je původu i vyznání demokratického. Dovede-li bible na filosofickou otázku odpovědět tak, že kříží filosofický úmysl a že tím třeba i samotnou otázku podvrátí, pak to f[iloso]fie dovede ze své strany uznat jako určitou moc a sílu. Ale ta síla právě se musí ukázat; nemůže se chtít na f[iloso]fii, aby ji jenom uznávala. Potud tedy f[iloso]fický přístup nemůže být nelegitimní, i

¹ Jde o rukopisné poznámky v sešitě A5 s pořadovým číslem „09“ a označením „01–A–1955“. – Pozn. red.

když tím není ještě nic řečeno o správnosti filosofického přístupu a postupu. Může-li člověk přistoupit k bibl[ickým] knihám, pak k nim může přistoupit i f[iloso]fie.²

10. XII. 54

Na druhém místě teprve stojí otázka, jak dopadne ono setkání filosofie s biblí, zda při tom spíše není zvážena sama f[iloso]fie a není-li sama odhalena. To nepatří už k předpokladům f[iloso]fického přístupu. Vlastní výsledek tohoto našeho zkoumání nechť je dokumentem jednoho takového setkání. A na nás³ jest posoudit klady i zápory.

Naproti tomu náš názor na to, co a jak lze f[iloso]ficky přetlumočit a na co může f[iloso]fie navázat, bude pronikat celé zkoumání. Není nikterak oddělitelný od samého zkoumání, je s ním jedna duše a jedno tělo. Že naše odpověď je v podstatě pozitivní, tomu nasvědčuje už sám výběr tématu.

11. XII. 54

Otázka po pravé skutečnosti se ovšem nikde v textu nenajde. Je tam však jiná otázka, která neznamena nic jiného než její upřesnění. Je to otázka po pravém životě. Je tam vyslovena přímo: „Co budeme činiti, abychom dělali dílo Boží?“ (6/28)⁴ K pravému životu patří tedy, abychom něco dělali, „činili“. Ne však cokoli, nýbrž je právě otázkou, co máme činit. Je třeba totiž „dělat dílo Boží“. Co to však je dílo Boží a v čem spočívá? Na uvedeném místě je zdánlivě odpověď na tuto naši otázku. Ale mějme na paměti, že se tu Ježíš obrací k těm, kteří – jak jim vytýká – jej hledají proto, že jedli chleby a byli nasyceni (6/26). Proto jim také mluví o „pokrmu, kterýž zůstává k životu věčnému“ (27) a proto vykládá, že *to* jest dílo Boží, „abyste věřili“ (29). Jinde zůstává ono dílo Boží v plném významu: Otec můj až dosavad dělá, i jáť dělám (5/17).

12. XII. 54

Důležitou úlohu má v janovské f[iloso]fii pojem „počátku“. K tomu, co je prvotní, počáteční, původní, se pak vztahuje vše další. Syn sám nezapomíná ustavičně připomínat, že „nepřišel sám od sebe“ (7/28), že „nemůže sám od sebe nic činiti“ (5/19; 30). Funkce „slova“ jako toho, co je na počátku, je dalekosáhlá. Všechno je učiněno skrze ně a především v něm je studnice života. Počátek, totožný s Bohem, má život sám v sobě (5/26); platí to i o Synu, ale jenom proto, že Otec mu *dal*, aby měl rovněž život sám v sobě. Životem se ovšem nerozumí pouhá biologická funkce, i když ta nikterak není vyloučena, nýbrž naopak do pojmu zahrnuta. Život je tu však deklarován za duchovní kvalitu: duch to jest, jenž obživuje, těloť nic neprospívá (6/63). Syn není život, nýbrž chléb života (6/48, 51, 35, 55). *Naproti* tomu ovšem heslo (14/6).

Počátek ovšem má zvláštní charakter. Není otázkou časového, logického nebo vůbec nějakého materiálního postupu, konsekvence, souvislosti. Pravda, slyšíme, že duch jen z Ducha se může narodit, právě tak jako tělo z těla. Není tedy duch funkcí těla. Ale je možno „tělu“ se znovuzrodit (3/3–8). Proto ti, kdo chybně chápou počátek a původ, mohou se diviti, že „o tomto víme, odkud jest, Kristus pak když přijde, žádný nebude věděti, odkud by byl“ (7/27). „Věděli“

² Později připsáno červenou barvou: „(Barth)“. – Pozn. red.

³ Rukopis je možné číst i jako „na vás“. – Pozn. red.

⁴ Všechny odkazy v závorkách se vztahují k jednotlivým kapitolám a veršům Janova evangelia. – Pozn. red.

o něm, odkud jest, a přece „nebyl ze světa tohoto“ (8/23). (V rozporu ovšem 9/29: „tento pak nevíme, odkud jest“.)

Na otázku po pravém životě slyšíme odpověď: „přikázání jeho jest život věčný“ (12/50). Co je to však život věčný? „Totot' jest pak věčný život, aby poznali tebe samého pravého Boha, kteréhož jsi poslal, J[ežíše] K[rista]“ (17/3).

Každý člověk přicházející na svět (1/9) je osvěcován životem – neboť v Slovu je život a život je světlo lidí (1/4).

K počátku: zajímavé místo 1/27,30: „po mně přišel, však předšel mne“.

Otázkou jest demiurgické postavení Syna; to bude třeba kriticky odmítnout. Spekulace východního původu – snad i vliv platónských úvah. V každém případě srovnej.

Další věc, kterou jest třeba kritizovat, jest pojetí věčnosti a zahynutí.

Naproti tomu „ont' musí růsti, já pak menšiti se (3/30) – to je správné zhodnocení. „Věčný“ se nesmí chápat časově: jde o *poznání* věčnosti pravé skutečnosti, počátku, Boha. Zahynutí – proti němu nestojí věčný život individuální, nýbrž vědomí, resp. poznání věčnosti Života, resp. věčného zdroje života – Boha.

20. II. 55

Kdo to je, kdo přichází s otázkou, „co budeme činiti...“? (6/28) Je to zástup lidí, kteří „viděli divy jeho, kteréž činil nad nemocnými“ (6/2) a kteří potom byli nasyceni chleby a rybami (6/5–13). Tito lidé v něm viděli „proroka, kterýž měl přijíti na svět“ a chtěli „přijíti a chytiti jej, aby ho učinili králem“ (6/14; 15). Nevzdali se, když jim „ušel“ (6/15 a 6/25) a přeplavili se za moře, aby jej našli. Jim pak Ježíš činí výtku: „Hledáte mne, ne protože jste divy viděli, ale že jste jedli chleby a nasyceni jste.“ (6/26) To jim však trochu křivdil. Vždyť za ním opravdu přišli pro divy (6/2) a viděli v něm i proroka (6/14). Neviděli rozporu mezi „dílem Božím“ a svou sytostí; jistě že Bůh jim dá i nasycení (6/31) i politickou samostatnost. Ale Ježíš vede mezi obojím ostrou čáru. „Pracujte ne o pokrm, kterýž hyne, ale o ten pokrm, kterýž zůstává k životu věčnému.“ (6/27) Nedovedou se na to zeptat správně: nedovedou se vůbec zeptat jinak než „co máme dělat?“. A právě přes tuto otázku jim dělá Ježíš škrt. Ne proto, že děláním je vůbec špatnou věcí, vždyť „Otec můj až dosavad dělá, i jáť dělám“ (5/17). Ale jde o to, že to jejich „děláním“ je něco docela jiného. Proto proti „děláním“ staví „věření“ a proti obyčejnému pokrmu a nápoji staví chléb svého těla a krve (6. kap.).

Mluví tvrdě (6/60), až je to uráží (6/61). A mnozí od něho proto odešli a nechodili s ním více (6/66). Je zbytečné je zvát zrádci; skutečný zrádce *zůstal*. (Zrádce byl jeden ze dvanácti – 6/71.)

Tito lidé se s Ježíšem rozešli pro ten ostrý dualismus daného života a věčného života. Přihlédněme k němu blíže.

Otázku po pravém životě ruší Ježíš v samé její podstatě: nejde tu především a základně o to, jak žít na tomto světě, nýbrž o takový život, v němž je smrt za nic položena: „Kdo věří ve mne, byť i umřel, živ bude“ (11/25). Tento život, který nemůže postihnout smrt – neboť každý, „kdož jest živ, a věří ve mne, neumřet' na věky“ (11/26) – se nazývá věčným životem; ten jest přikázán: „přikázání jeho jest život věčný“ (12/50).

Mezi obojím životem jest rozpor, napětí, nepřátelství, nenávist. To jde tak daleko, že „kdož miluje duši svou, ztratí ji; a kdož nenávidí duše své na tomto světě, k životu věčnému ostříhá ji“ (12/25).